11.3.2022

LaV@eduskunta.fi

Lakivaliokunta tiistai 15.03.2022 klo 10.00 / HE 13/2022 vp / Lausuntopyyntö

HUS Seri-tukikeskuksen asiantuntijalausunto

Eduskunnan lakivaliokunta pyytää kirjallista asiantuntijalausuntoa HUS Seri-tukikeskukselta alla mainitusta hallituksen esityksestä, kansalaisaloitteesta sekä kahdesta lakialoitteesta.

HE 13/2022 vp Hallituksen esitys eduskunnalle seksuaalirikoksia koskevaksi lainsäädännöksi (https://www.eduskunta.fi/pdf/HE+13/2022)

KAA 2/2019 vp Raiskauksen määritelmä suostumusperustaiseksi - Suostumus2018 (https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/EduskuntaAloite/Documents/KAA_2+2019.pdf)

LA 24/2020 vp Lakialoite laiksi rikoslain 17 luvun muuttamisesta (https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/Lakialoite/Documents/LA_24+2020.pdf)

LA 96/2020 vp Lakialoite laiksi rikoslain 20 luvun 7 §:n muuttamisesta (https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/Lakialoite/Documents/LA_96+2020.pdf)

Lausunnon antajasta

HUS Seri-tukikeskuksessa tutkitaan ja hoidetaan Uudenmaan alueella vakavan seksuaaliväkivallan kohteeksi joutuneet yli 16-vuotiaat sukupuolesta riippumatta yhden kuukauden kuluessa tapahtumasta. Tukikeskuksesta asiakas saa oikeuslääketieteellisen ja lääketieteellisen hoidon ja seurannan sekä psykososiaalisia tukipalveluita väkivallasta toipumiseen. Seri-tukikeskuksen asiakkaita seurataan noin 6 kuukauden ajan väkivaltatapahtumasta. HUS Seri-tukikeskuksessa työskentelee lääkäreitä, kätilöitä, psykologeja, sosiaalityöntekijä ja sairaalapastori. HUSin keskus oli Suomen ensimmäinen Seri-tukikeskus ja se on hoitanut vajaan viiden toimintavuotensa aikana yli 2000 raiskauksen uhria. HUS Seri-tukikeskuksessa kehitetyn mallin mukaisesti Suomeen on avattu lausunnonantohetkellä jo 15 Seri-tukikeskusta.

HUS Helsingin yliopistollinen sairaala
Seri-tukikeskus, Naistenklinikka
PL 140
Haartmaninkatu 2
00029 HUS
040 701 8446
09 4717 3630
etunimi.sukunimi@hus.fi
www.hus.fi

HUS Seri-tukikeskuksen johdolla on parhaillaan menossa Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan rahoittama tutkimushanke *Seri-tukikeskusten asiakkaiden tausta, tukipalveluiden käyttö ja rikosprosessin eteneminen*, jonka väliraportti julkaistiin 30.11.2021 (Korjamo toim. 2021). Tutkimushankkeessa selvitettiin sekä rekisteri- että kyselytutkimuksen keinoin Seri-tukikeskuksen asiakkaiden taustatietoja, rikosprosessin etenemistä, rikosilmoituksen tekemiseen liittyviä seikkoja ja kokemuksia palveluista. HUS Seri-tukikeskuksen ensimmäisen vuoden asiakkaista on myös julkaistu tutkimustietoa (Korjamo 2020). Nämä tutkimustulokset ovat uusia ja julkaistu hallituksen esityksen laatimisen jälkeen.

Tämä lausunto perustuu sekä edellä mainittujen tutkimustulosten että kansainvälisen tutkimuskirjallisuuden lisäksi HUS Seri-tukikeskuksen asiantuntijoiden käytännön kokemuksiin ja HUS Seri-tukikeskuksen asiakkaista kerättyihin tilastotietoihin.

Lausunto

HUS Seri-tukikeskuksen asiantuntijat kannattavat suostumuksen puutteen nostamista raiskauksen keskeiseksi määritelmäksi. Hallituksen esitys ottaa kokonaisvaltaisesti huomioon uhrin aseman raiskaustilanteessa.

Hallituksen esitys eduskunnalle seksuaalirikoksia koskevaksi lainsäädännöksi

Hallituksen esitys seksuaalirikoksia koskevaksi lainsäädännöksi on HUS Seri-tukikeskuksen näkökulmasta hyvin perusteltu uudistus. Sen keskeinen muutos eli raiskausrikosta koskevan säännöksen muuttaminen suostumusperusteiseksi on seksuaaliväkivallan uhreille erittäin merkityksellinen.

Lakiehdotuksessa suostumuksen määrittely on mielestämme varsin onnistunut. Suostumuksen puute on määritelty, että *jos ilmaisu jää objektiivisesti arvioiden ja olosuhteet huomioon ottaen hyvin epäselväksi, ei sitä voisi pitää sellaisena kohdassa tarkoitettuna ilmaisuna, jota vapaaehtoinen osallistuminen edellyttää*. Tämä määritelmä ottaa huomioon seksuaaliväkivallan uhreilla tapahtuman yhteydessä usein koetun lamaantumisilmiön. HUS Seri-tukikeskuksen asiakkaille tehdyn kyselytutkimuksen mukaan hieman yli puolet (52 %) lamaantui seksuaaliväkivaltatilanteessa. Toisaalta noin kolmasosa (32 %) päätti myös tietoisesti olla passiivisia tilanteessa, jotta tapahtuma olisi nopeammin oli ja/tai ettei kävisi pahemmin. Lakiehdotus ottaa nämä tilanteet huomioon.

HUS Helsingin yliopistollinen sairaala
Seri-tukikeskus, Naistenklinikka
PL 140
Haartmaninkatu 2
00029 HUS
040 701 8446
09 4717 3630
etunimi.sukunimi@hus.fi
www.hus.fi

Lakiehdotuksessa otetaan huomioon myös suostumuksen muuttumisen sukupuoliyhteyden aikana tai sen laadun muuttumisen sovitusta. Nämä ilmiöt näkyvät päivittäin Seri-tukikeskuksen asiakkaiden kokemuksissa itsemääräämisoikeuden luokkauksina ja aiheuttavat uhreille kärsimystä.

Lakiehdotuksessa otetaan hyvin huomioon myös pelkotilan hyväksikäyttö ja se, että pelkotila voi syntyä monella eri mekanismilla. HUS Seri-tukikeskuksen asiakkaista lähes puolet (43 %) koki vakavan loukkaantumisen tai kuoleman pelkoa seksuaaliväkivaltatilanteessa. Toisaalta vain noin puolella Seri-tukikeskuksen asiakkaista todetaan fyysisiä vamman merkkejä ja todetut vammat ovat lähes aina lieviä. Todettujen tai puuttuvien vammojen perusteella ei siis voida tehdä päätelmiä sukupuoliyhteyden suostumuksellisuudesta tai arvioida pelkotilan vakavuutta.

Lakiehdotuksessa kuuttatoista vuotta nuorempiin lapsiin kohdistuvia seksuaalirikoksia koskevat säännökset erotettaisiin pääosin aikuisia koskevista säännöksistä. Myös kuusitoista mutta ei kahdeksantoista vuotta täyttäneitä lapsia suojattaisiin edelleen aikuisiin nähden laajemmin erityissäännöksillä. HUS Seri-tukikeskuksessa hoidetaan yli 16-vuotiaita ja julkaisemamme tutkimustulokset koskevat yli 16-vuotiaita. Seri-tukikeskuksen asiakkaista yli puolella on taustalla aiempia väkivallan kokemuksia. Kyselytutkimuksessamme lapsena (alle 12-vuotiaana) tai nuorena (13–15 -vuotiaana) koettu aiempi seksuaaliväkivallan kokemus oli 11–14 %:lla kyselyyn vastanneista, aiempi fyysisen väkivallan kokemus 21–24%:lla vastanneista ja aiempi henkisen väkivallan kokemus 27–34%:lla vastanneista. Aiemmat väkivaltakokemukset erityisesti lapsena ja nuorena ovat hyvin tunnettu haavoittuvuutta lisäävä tekijä ja ne altistavat kokijansa uudelleen väkivallan uhreiksi. HUS Seri-tukikeskuksen asiantuntijat pitävätkin erittäin tärkeänä, että lapsiin ja nuoriin kohdistuvien seksuaalirikosten säännökset on suunniteltu suojelemaan alaikäisiä erityissäännöksin.

Lakiehdotuksen uudet rikostunnusmerkistöt merkitsisivät seksuaalirikoksina rangaistavien tekojen alan laajenemista. Tällä on vaikusta viranomaistoimintaan myös sosiaali- ja terveydenhuollossa sen lisäksi, mitä hallituksen esityksen kohdassa *4.2 Pääasialliset vaikutukset* on kuvailtu poliisin, syyttäjälaitoksen ja tuomioistuinlaitoksen osalta. HUS Seri-tukikeskuksen näkemyksen mukaan lakiehdotuksen muutokset tulisivat lisäämään yhteydenottoja Seri-tukikeskuksiin ja sitä kautta myös oikeuslääketieteellisten tutkimusten, lääketieteellisen seurannan ja erityisesti psykososiaalisen tuen palveluiden käyttö tulisi lisääntymään. Vakavan seksuaaliväkivallan uhrit voivat hakeutua Seri-tukikeskuksiin ilman, että heidän täytyy tehdä ilmoitusta asiasta poliisille. Noin puolet tukikeskusten

HUS Helsingin yliopistollinen sairaala
Seri-tukikeskus, Naistenklinikka
PL 140
Haartmaninkatu 2
00029 HUS
040 701 8446
09 4717 3630
etunimi.sukunimi@hus.fi
www.hus.fi

asiakkaista hakeutuukin tutkimuksiin ja tukipalveluihin ilman ilmoitusta poliisille. HUS Seri-tukikeskuksen tutkimuksen mukaan 74 % asiakkaista tekee kuitenkin lopulta ilmoituksen poliisille saatuaan tukea ja neuvontaa aiheesta. Nykylainsäädännön mukaan arvioituna poliisille ilmoittamattomissakin tapauksissa raiskauksen tai törkeän raiskauksen tunnusmerkistö täyttyisi lähes puolessa Seri-tukikeskukseen hakeutuneiden tapauksista. Tätä tutki oikeustieteiden maisteri Kristiina Arpiainen opinnäytetyössään *"Tutkittava ei halua tehdä rikosilmoitusta" – Poliisille ilmoittamattoman seksuaaliväkivallan piirteet Seri-tukikeskuksen tapauksissa*. Suostumusperusteinen hallituksen esityksen mukainen lainsäädäntö todennäköisesti lisäisi jonkin verran myös tässä asiakasryhmässä poliisille ilmoitettujen raiskausten määrää.

Hallituksen esityksessä on arvioitu, että esitutkinnassa käsiteltävien raiskausrikosten määrä kasvaisi 20 %:lla ja syyteharkinnassa ja tuomioistuimessa käsiteltävien raiskausrikosten määrä 50 %:lla säännöksen voimaantuloa seuraavina vuosina. Seri-tukikeskusten asiakasmäärän kasvu lakiuudistuksen myötä voisi näin ollen olla 20-40% välillä, mikä on merkittävä lisäys tukikeskusten työmäärään. Tukikeskusten asiakasmäärien kasvu heijastuu myös muualle terveydenhuoltoon (esim. psykiatrisen jatkohoidon tarpeen kasvuna) ja mittavissa määrin tuki- ja neuvontapalveluista vastaavien kolmannen sektorin toimijoiden (esim. Rikosuhripäivystys, Raiskauskriisikeskus Tukinainen, Tyttöjen ja Poikien talot ym.) asiakasmäärien kasvuna. Tämä on siis huomioitava resurssitarpeita arvioitaessa.

Kansalaisaloite Raiskauksen määritelmä suostumusperustaiseksi - Suostumus2018

HUS Seri-tukikeskuksen asiantuntijat ovat antaneet jo aiemmin kirjallisen lausuntonsa Eduskunnan lakivaliokunnalle (11.11.2019, liitteenä) ja Seri-tukikeskuksen psykologi Pertti Hakkarainen on ollut kuultavana lakivaliokunnassa 19.11.2019.

Lakialoite laiksi rikoslain 17 luvun muuttamisesta

Lakialoitteen pääasiallisena sisältönä on muuttaa väkivaltaa sisältävien kuvamateriaalien hallussapidosta ja levittämisestä säädettyjä kohtia laajentaen rikoksen tunnusmerkistötekijöitä ja ankaroittaen rangaistuksia. Seksuaaliväkivaltatapahtumien kuvaaminen ja kuvien mahdollinen leviäminen erityisesti sosiaaliseen mediaan näkyy ilmiönä myös HUS Seri-tukikeskuksen asiakkaiden keskuudessa. Kuvien levittämisellä uhkailu on tukikeskuksen havaintojen perusteella merkittävä estävä tekijä myös rikosilmoituksen tekemiselle.

HUS Helsingin yliopistollinen sairaala
Seri-tukikeskus, Naistenklinikka
PL 140
Haartmaninkatu 2
00029 HUS
040 701 8446
09 4717 3630
etunimi.sukunimi@hus.fi
www.hus.fi

Lakialoite laiksi rikoslain 20 luvun 7 §:n muuttamisesta

Lakialoitteen pääasiallisena sisältönä on korottaa törkeän lapsen seksuaalisen hyväksikäytön minimirangaistus yhdestä vuodesta kahteen vuoteen vankeutta, jolloin vankeusrangaistus tuomittaisiin pääsääntöisesti ehdottomana. HUS Seri-tukikeskuksen asiantuntijat eivät ota kantaa rangaistusten määrittelyyn.

Yhteenveto

HUS Seri-tukikeskuksen asiantuntijat pitävät hallituksen esitystä (HE 13/2022 vp) eduskunnalle seksuaalirikoksia koskevaksi lainsäädännöksi perusteltuna ja hyvin valmisteltuna. Lakimuutos vahvistaisi tarkoituksensa mukaisesti seksuaalisen itsemääräämisoikeuden ja henkilökohtaisen koskemattomuuden suojaa myös HUS Seri-tukikeskuksen asiantuntijoiden näkökulmasta.

Helsingissä 11.3.2022

Riina Korjamo
LT, Naistentautien ja synnytysten erikoislääkäri,
HUS Seri-tukikeskuksen vastuulääkäri

Pertti Hakkarainen
PsM, HUS Seri-tukikeskuksen psykologi, kouluttajapsykoterapeutti

Katja Rajakaltio-Kiuru
HUS Seri-tukikeskuksen sosiaalityöntekijä

Seppo Heinonen
Toimialajohtaja, prof
HUS Naistentaudit ja synnytykset

Viitteet

Korjamo Riina (toim.) Seri-tukikeskusten asiakkaiden tausta, tukipalveluiden käyttö ja rikosprosessin eteneminen : Väliraportti. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2021:69. http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-350-0

Korjamo Riina. Seksuaaliväkivallan uhrin hoitopolku – ensimmäisen vuoden kokemukset Helsingin Seri-tukikeskuksesta. Duodecim 2020;136:805–13. http://hdl.handle.net/10138/317875

Arpiainen Kristiina. ”Tutkittava ei halua tehdä rikosilmoitusta” – Poliisille ilmoittamattoman seksuaaliväkivallan piirteet Seri-tukikeskuksen tapauksissa. Pro gradu -tutkielma, Oikeustieteellinen tiedekunta, Turun yliopisto, 2021. http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2021062439923

Liitteet

HUS Seri-tukikeskuksen asiantuntijalausunto 11.11.2019 Eduskunnan lakiasiainvaliokunnalle koskien esitystä KAA 2/2019 vp Raiskauksen määritelmä suostumusperustaiseksi - Suostumus2018

HUS Helsingin yliopistollinen sairaala
Seri-tukikeskus, Naistenklinikka

PL 140
Haartmaninkatu 2
00029 HUS

040 701 8446
09 4717 3630

etunimi.sukunimi@hus.fi
www.hus.fi